

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

Інститут електроенергетики
Електротехнічний факультет

Кафедра перекладу

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

кваліфікаційної роботи ступеню бакалавра

студента _____ Медведевої Юлії Геннадіївни _____
(ПІБ)
академічної групи _____ ФЛ-15-2 _____
(шифр)
напряму _____ 6.020303 «Філологія» _____
спеціалізації _____
за освітньо-професійною програмою _____
на тему _____ Мовні засоби вираження ввічливості в англійській мові _____

(назва за наказом ректора)

Керівники	Прізвище, ініціали	Оцінка за шкалою		Підпис
		Рейтинговою	інституційною	
кваліфікаційної роботи	Алексеев А.Я.			
розділів:				
Рецензент	Короткова С.В.			
Нормоконтролер	Орел М.В.			

Дніпро
2019

ЗАТВЕРДЖЕНО:завідувач кафедри
перекладу

_____ Введенська Т.Ю.

«_____» _____ 2019 року

**ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу
ступеню бакалавра**студенту _____ Медведєвій Ю.Г. _____ академічної групи ФЛ-15-2
(прізвище та ініціали) (шифр)напряму _____ 6.020303 «Філологія» _____

спеціалізації _____

за освітньо-професійною програмою _____

на тему _____ Мовні засоби вираження ввічливості в англійській мові _____

затверджену наказом ректора НТУ «Дніпровська політехніка» від 17.04.2019 № 626-л

Розділ	Зміст	Термін виконання
Розділ 1	Категорії ввічливості і норми спілкування	25.12.18
Розділ 2	Засоби вираження ввічливості в англійській мові	01.05.19

Завдання видано

_____ (підпис керівника)

_____ (прізвище, ініціали)

Дата видачі 15 жовтня 2018**Дата подання до екзаменаційної комісії** 10 червня 2019**Прийнято до виконання** _____

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. КАТЕГОРІЇ ВВІЧЛИВОСТІ І НОРМИ МОВНОГО СПІЛКУВАННЯ.....	6
1.1 Поняття ввічливості теорії класифікації категорій ввічливості..	6
1.2 Принцип ввічливості в мовленнєвому спілкуванні.....	16
Висновки до першого розділу.....	23
РОЗДІЛ 2. ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ВВІЧЛИВОСТІ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ..	25
2.1 Лексичні засоби вираження ввічливості в англійській мові.....	25
2.2 Граматичні засоби вираження ввічливості в англійській мові.....	41
2.3 Синтаксичні засоби вираження ввічливості в англійській мові.....	44
Висновки до другого розділу.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	55

ВСТУП

Мовне спілкування вважається одним з найважливіших видів людської діяльності. Ввічливість є обов'язковим елементом цього спілкування, що забезпечує рівне, успішне і безконфліктне його протікання. Виходячи з того, що це є однією з базових складових міжособистісного спілкування, ввічливість являє собою найбільш важливий регулятор поведінки людини, необхідний для досягнення ефективної соціальної взаємодії.

Ця робота присвячена вивченню семантико-синтаксичних засобів вираження категорії ввічливості в англійській мові.

Проблема важливої мовної поведінки привертає увагу багатьох фахівців, предметом вивчення яких є комунікативний процес як такий. Останнім часом в роботах як зарубіжних (П. Браун і С. Левінсон, Г. Каспер, К. Крісті, Гу Ю., Мао Л., Р. Лакофф, Дж. Ліч, Р. Уатс та ін), так і російських вчених (Н.І.Формановская, Т.В. Ларіна, Л.В. Хохлова, А. Харчарек, І. А. Романова, Е.А. Зацепіна та ін.) дослідженню лінгвістичного аспекту проблеми ввічливості, ввічливої поведінки й етикету приділяється досить багато уваги. У них категорія ввічливості розглядається на матеріалі різних мов в когнітивному, соціокультурному та тендерному аспекті. Ми ж вирішили розглянути ввічливість і засоби її вираження в досліджуваній нами мові - англійській.

Ми розглядаємо категорію ввічливості на лексичному і граматичному (морфологічному та синтаксичному) рівнях. У роботі акцент зроблено на тому, як ввічливість реалізується в даних аспектах в англійській мові.

Актуальність даного дослідження полягає в тому, що сучасна лінгвістика характеризується великим інтересом до прагматичних досліджень мови і безпосередньо категорії ввічливості, оскільки зважаючи на розширення міжнародного співробітництва, із зростанням ролі міжкультурної комунікації, з'являється необхідність знати і виконувати мовні стратегії які ведуть до

успішного процесу комунікації. Актуальність обумовлена: зміною ролі комунікації і усвідомленням її як процесу, що впливає на ефективність співпраці не тільки в монокультурних компаніях, але й у міжнародних корпораціях, об'єднаннях, товариствах; формуванням нових вимог до якості міжкультурного комунікативного процесу, спрямованих на досягнення взаєморозуміння; необхідністю вивчення лінгвокультурної специфіки поведінки учасників полікультурного комунікативного процесу; спрямованої на успішну реалізацію мовної комунікації.

Дана робота виявляє особливості функціонування засобів, використовуваних для передачі категорії ввічливості.

Об'єктом дослідження є мовні засоби вираження ввічливості в англійській мові.

Предметом дослідження є ввічливість як комунікативна категорія в англійській лінгвокультурі.

Метою даної роботи є виявлення лінгвокультурної специфіки функціонування лінгвістичних засобів вираження категорії ввічливості в англійській мові.

Відповідно до поставленої мети в роботі вирішуються наступні **завдання**: виявити значення ввічливості для англійської лінгвокультури і визначити універсальні компоненти, властиві їй; на основі розглянутих теорій ввічливості вивчити принципи ввічливості в мовленнєвому спілкуванні в англійській лінгвокультурі; провести аналіз категорії ввічливості, репрезентувати формулами мовного етикету в англійській лінгвокультурі; класифікувати засоби вираження ввічливості на лексичному, граматичному і синтаксичному рівнях по їх відповідності комунікативної ситуації.

Теоретичною та методологічною базою для дослідження послужили основні положення теорії категорії ввічливості як предмета дослідження когнітивної лінгвістики та лінгвокультурології, представлені в роботах Н.І.Формановської, В.І.Карасіка, Г.Г.Слишкіна, Т. В.Ларіной, Л.В.Хохлова, А.Харчарека, І.А.Романова, Е.А.Зацепіна, та інших авторів, а також концепція взаємозв'язку мови і культури та впливу колективного мовної свідомості на формування національно-специфічної категорії в працях фон Гумбольдта, Б.Уорфа, Е. Сепіра, Х.П. Грайса, Дж.Ліча, Р. Лакофф, П. Браун і С.Левінсона, Й.Л.Вайсгербера, А. Вежбицької, Г.Д.Гачева, О.А.Корнілова, В.А.Масловой, С.Г. Тер-Мінасової.

Структурно робота представлена: вступом, двома главами, укладенням, списком використаної літератури, що включає: теоретичні джерела, словники, електронні ресурси.

У першому розділі розкриваються теорії класифікації категорії ввічливості, принцип ввічливості в мовленнєвому спілкуванні, формулюються поняття даної категорії в різних наукових джерелах.

У другому розділі аналізуються засоби вираження ввічливості на лексичному і граматичному рівнях. Описується їх використання в різних мовних ситуаціях.

РОЗДІЛ 1. КАТЕГОРІЇ ВВІЧЛИВОСТІ І НОРМИ МОВНОГО СПІЛКУВАННЯ

1.1 Поняття ввічливості в теорії класифікації категорій ввічливості

Мовне спілкування є однією з привабливих областей дослідження. Досить високий ступінь поширеності діалогічного виду мовлення в умовах сучасної комунікації робить вивчення одиниць мови актуальною проблемою. У фокусі уваги дослідників виявилися феномени, які раніше перебували на периферії лінгвістичної науки: мовний акт, інтенція мовця, мовленнєвий вплив, проблеми взаємодії комунікантів, особливості мовної ситуації, причини комунікативних невдач, комунікативні стратегії і тактики розмовної мови.

Останнім часом в лінгвістиці намітився зростаючий інтерес до вивчення її антропоцентричних аспектів в цілому і категорії ввічливості, зокрема. Вона вивчається на матеріалі однієї мови в рамках окремо лінгвокультурної спільності, а також на матеріалі кількох мов у різних лінгвокультурних спільнотах, що дозволяє проводити міжкультурні порівняння в цій галузі.

Існує величезна кількість теорій пов'язаних з категорією ввічливості. Деякі з них ми будемо згадувати далі, але для початку визначимо, що таке ввічливість. А також розглянемо, як вона реалізує себе в мовному спілкуванні.

Багато хто думає, що чітко уявляє, що таке ввічливість, ввічливе поведження. Але дати визначення ввічливості не так просто, як це здається, на перший погляд. Різні люди по-різному описують ввічливе поведження.

Розглянемо дефініції поняття ввічливості в словниках. «Словник з етики» визначає ввічливість як: «... моральна якість, що характеризує людину, для якої повага до людей стало повсякденною нормою поведінки і звичним способом поведження з співрозмовником» [31; 46]. З визначення випливає, що

ввічливість - це прояв поваги. Ввічливість - це і готовність зробити послугу тому, хто її потребує, і делікатність, і такт. І, звичайно ж, своєчасне і доречний мовленнєвий прояв - мовний етикет - невід'ємний елемент ввічливості.

В енциклопедії етикету бачимо таке визначення ввічливості: «... це сукупність вчинків, зміст і зовнішній прояв яких відповідають моральним принципам» [25; 39]. Як бачимо, лінгвістична сторона проблеми не відображена. Визначення подано з поведінкового аспекту («сукупність вчинків»), яке, як можна тільки здогадуватися, включає мовний аспект.

Ввічливе ставлення до людей завжди високо цінувалося людьми. Про це свідчить ряд слів у різних мовах позначають дану якість: важливий, чемний, вихований, люб'язний, привітний, уважний, добрий, шанобливий, шляхетний, тактовний, делікатний, коректний. У цьому синонімічному ряду домінують становить слово поважний, лексичне значення його - «який дотримується правил пристойності, виявляє уважність; ввічливий» [31; 304]. Ряд синонімів має різні прояви ввічливості. Так, поважний - це «шанобливо ввічливий» [31; 293]; люб'язний - також «шанобливо ввічливий у поводженні з людьми; ввічливий» [31; 165]; люб'язний - «уважний, привітний до кого-небудь» [31; 565]; тактовний - «володіє почуттям міри, такту» [31; 26]; коректний - «який тактовно і ввічливо поводить з людьми» [31; 287]; делікатний - «важливий, люб'язний, завжди готовий проявити увагу, зробити послугу» [31; 237].

Розуміння ввічливості відображено в роботі Н. І. Формановської [35], а також у монографії Т.В.Ларіної [20]. Так, Т.В.Ларіна пише: «Ввічливість розуміється як національно-специфічна комунікативна категорія, змістом якої є система ритуалізованих стратегій комунікативної поведінки (мовного і немовного), спрямованих на гармонійний, безконфліктне спілкування і дотримання суспільно-прийнятих норм при інтерактивній комунікації (встановленні, підтримці і завершенні міжособистісного контакту)» [20; 17]. Вона також зазначає, що поняття ввічливості в різних культурах різна. У

кожній культурі існує свій зміст поняття ввічливості, який відбивається в мові [20; 14].

Н. І. Формановська ж зазначає: «Ввічливість - це етична категорія, яка отримала відображення і в мові, що, звичайно, слід вивчати лінгвістиці" [35; 77].

В англійській мові в словнику ми знаходимо багато способів вираження поняття ввічливості - politeness, courtesy, civility, comity, urbanity, courtliness, decency, suavity, affability, mannerliness [53]. Всі вони переводяться як чемність, ввічливість, люб'язність з невеликими відмінностями в конотації. Основне поняття - politeness, якому дається визначення в словнику [52] - поводитися або розмовляти так, щоб це було правильно, коректно застосувати до ситуації, в якій людина перебуває; беручи до уваги почуття і необхідність співрозмовників.

З перерахованих вище визначень ми можемо зробити висновок, що ввічливість - це дотримання правил пристойності в мові і у вчинках, прояв вихованості, це основа етикетної поведінки, невід'ємна ознака будь-якого комунікативного акту.

На нашу думку, категорія ввічливості являє собою комплекс мовних індикаторів - набір знаків (кліше, стереотипних фраз) і належне їх граматичне, синтаксичне, лексичне і фонетичне оформлення.

Ввічливість - (в мові), термін, традиційно використовуваний для позначення різноманітних засобів мовного вираження соціальних відносин між мовцем, хто чує і людьми, про яких йде мова. Ці соціальні відносини можуть бути різноманітними і далеко не зводяться тільки до ввічливості в повсякденному сенсі цього слова. У найзагальнішому вигляді вони можуть бути розділені на два типи, які Патриція Браун і Стівен Левінсон [40], розвиваючи ідеї Ервінг Хофмана про «соціальні обличчя», назвали позитивною

і негативною ввічливістю. Позитивна ввічливість пов'язана з мовним вираженням солідарності, включенням співрозмовника та інших осіб в одну групу з мовцем, тоді як негативна - з самообмеженнями мовців, прагненням уникнути конфліктів, вона сильно залежить від структури ієрархічних відносин у суспільстві і соціальної дистанції між мовцем та іншими людьми [40; 27].

Стратегії позитивної ввічливості полягають у вираженні солідарності мовця зі слухачем і виражаються в наступних лініях мовної поведінки: прояв уваги і інтересу до слухача, тобто пряме цитування, залучення слухача в діалог, прагнення до згоди, облік бажань і схильностей слухача; створення атмосфери внутрішньогрупової ідентичності, тобто використання діалекту, жаргону, звернення на «ти», еліптичних утворень.

Стратегії негативної ввічливості полягають у наданні свободи дій слухачеві, що прийнято в традиціях західної культури і зазвичай розуміється як норма ввічливості. Ці стратегії зводяться до наступних ліній поведінки: уникнення прямих прохань і використання непрямих мовленнєвих актів; формулювання висловлювань в пом'якшувальною модальності формі; прояв поваги допомогою приниження власного становища і піднесення положення адресата, готовність вибачитися; імперсоналізація учасників спілкування, тобто використання пасивних і безособових конструкцій, неозначено-особистих займенників.

З іншого боку, А.П. Володін і В.С. Храковский [37] називають формами ввічливості якраз засоби вираження позитивної ввічливості, а форми негативної ввічливості пропонують називати формами етикету.

Дослідження ввічливості в широкому комунікативному контексті акцентує увагу на її багатовимірності і взаємозв'язку з прагматичної стороною спілкування. Це підтверджують і різні класифікації ввічливості: позитивна і

негативна ввічливість [40]; ввічливість солідарності та ввічливість, орієнтована на соціальну дистанцію [27]; стратегічна ввічливість [49].

Огляд теоретичних концепцій ввічливості дозволяє визначити мету застосування ввічливості, її функції, і фактори, релевантні для її вербальної репрезентації.

У теорії міжкультурної комунікації категорія ввічливості розглядається як дотримання комунікативного контракту і полягає в проходженні дійсному для даної ситуації комплекту взаємних прав і обов'язків комунікантів. Серед них П.Браун і С.Левінсон виділяють приватні правила, наприклад, використання певного типу допустимих мовних актів залежно від ситуації спілкування і позалінгвістичного контексту (наказ, прохання). У даних правилах беруть до уваги допустимий вміст цих мовних актів, питання-табу в англійській мові (питання про зарплату, про віросповідання, про національну приналежність), а також паузація і мовчання, що розглядаються як багатofункціональні комунікативні одиниці. Загальні правила включають наступні положення - не переривати співрозмовника під час бесіди, говорити досить голосно і чітко, вживати «загальну» мову і дотримуватися постулатів мовного спілкування. Грайс [7] ввів дані комунікативні постулати в науковий ужиток і сформулював їх у вигляді основного принципу кооперації і чотирьох правил, що впливають з цього принципу: постулат якості / істинності (повідомлення не повинно бути помилковим або не мати під собою належних підстав); постулат кількості / інформативності (розуміння повідомлення залежить від його інформативної насиченості, мовець повинен враховувати екстралінгвістичну реальність, всі компоненти комунікативного контексту, що включають в себе фонові знання і відносини між комунікантами); постулат відносини / релевантності (висловлювання повинно бути по суті; перехід до нового предмета розмови супроводжується сигналом про зміну теми); постулат модальності (йдеться про вибір мовцем мовного коду, лексичних та граматичних засобів; повідомлення

повинно бути ясным, чітким, не містити незрозумілих для адресата слів і виразів).

Ці правила доповнюються і коригуються постулатами ввічливості Дж. Ліча. [51], які включають такі постулати: постулат такту (заподіюй мінімум незручностей і роби максимум зручностей іншому); постулат великодушності (роби мінімум зручностей собі і максимум зручностей іншому); постулат схвалення (зводь до мінімуму негативну оцінку інших, прагни до максимальної позитивної оцінки інших); постулат скромності (мінімально хвали себе, максимально засуджуй себе); постулат згоди (зводь до мінімуму розбіжність між собою та іншим, прагни до максимальної згоди між собою та іншим); постулат симпатії (зводь до мінімуму антипатію між собою та іншим, прагни до максимальної симпатії між собою та іншим).

Дж. Ліч вбачає роль категорії ввічливості у підтримці соціальної рівноваги, доброзичливих відносин між партнерами по комунікації для досягнення взаєморозуміння. Постулати ввічливості розроблені Дж. Лічем для різних іллокутивних актів з урахуванням того, що деякі іллокутивні акти за своєю природою мають позитивну (позитивної) ввічливість (пропозиції виконати дію) або негативною (негативної) ввічливість (прохання «накази») [51; 113]. Дж. Ліч дотримується теорії П. Браун і С. Левінсона. Позитивна ввічливість - це прагнення підняти позитивний вигляд співрозмовника, всіляко проявляючи до нього інтерес і симпатію, прагнучи до взаєморозуміння і злагоди. А негативна ввічливість передбачає уникнення слів (а також жестів і інтонацій), які загрожують «особі» або «території» (наприклад, особистого простору, особовому часу тощо) адресата (наказ, критика, некоректні запитання, прохання). Якщо ж «загрозливі слова» вже сказані, негативна ввічливість проявиться в їх пом'якшенні або виправленні - за допомогою вибачень [51; 47].

Негативна ввічливість полягає в мінімалізації нечемних іллокуцій, а позитивна - у посиленні важливих іллокуцій. Поняття негативної ввічливості Дж. Ліч пов'язує з директивами, а позитивної - з комісиви (у класифікації мовних актів Дж. Серля [30]).

Джон Серль побудував на роботі Дж. Л. Остіна [24] систематичну основу, в яку включається мовний акт, або, більш конкретно, іллокутивний акт, в лінгвістичній теорії. За словами Дж. Серля, «мовний акт є мінімальною одиницею спілкування» [30; 21]. Усвідомлюючи значення контексту, Дж. Серль приймає постулати, висунуті Дж. Л. Остіном і систематизує характер умов мовного акту: умови запропонованого змісту, підготовчі умови, умова чесності, і умова необхідності, які необхідні для успішного виконання конкретного акту мовлення. Дж. Серль також вводить ряд ідей, які сприяють застосуванню теорії мовних актів, теорії дискурсу, такі як класифікація мовних актів і непрямих мовних актів.

Іллокутивні акти різняться між собою не тільки за своєю метою, але і за ряду інших ознак. Найбільш відома універсальна класифікація іллокутивних актів побудована американським логіком і філософом Дж. Серлем. Базу цієї класифікації складає група ознак, які сам автор називає напрямками відмінностей між іллокутивними актами. Найбільш важливими з них є: мета (наприклад, для повідомлення - відобразити стан справ у світі, для наказу - спонукати адресата до дії, для обіцянки - прийняти на себе зобов'язання, для поздоровлення - висловити певну емоцію); напрямок відповідності між уявою і дійсністю (наприклад, у разі повідомлення висловлювання приводиться у відповідність з дійсністю, в разі наказу, навпаки, дійсність повинна бути приведена у відповідність з висловлюванням); внутрішній стан мовця (наприклад, при затвердженні - наявність у нього відповідного думки, при обіцянці - наміри, при проханні - бажання, при подяці - почуття вдячності); особливості пропозиційного змісту мовного акту (наприклад, у передбачення

зміст пропозиції відноситься до майбутнього часу, а у донесення - до теперішнього або минулого; у обіцянки суб'єктом пропозиції є мовець, а у прохання - слухач); зв'язок мовного акту з позамовними встановленнями або інститутами (наприклад, мовний акт призначення будь-кого своїм заступником, зазвичай оформляється у вигляді документа, передбачає існування деякої організації, в рамках якої мовець повинен бути наділений відповідними повноваженнями, частиною яких він за допомогою даного мовленнєвого акту наділяє іншого члена цієї організації) [37; 48].

Таким чином, у трактуванні Дж. Ліча категорія ввічливості і принцип кооперації однаково значущі в прагматиці і знаходяться в компліментарних, а не в підрядних відносинах. З їх рівності випливає, що вони мають рівну пояснювальну силу: наприклад, у випадках непрямой реалізації мовних актів, які порушують принцип кількості, можуть бути пояснені ввічливістю, так як імплікація більш ввічлива, ніж пряме значення.

Р.Лакофф [50] доповнює ці принципи більш загальними вихідними принципами раціональності і блага: виходячи з того, що в спілкуванні беруть участь розумні люди і що вони не прагнуть завдати один одному шкоду.

Р.Лакофф вперше застосувала принцип співпраці Х. Грайса при розгляді ввічливості. Але, на відміну від нього, вона поширює на прагматику поняття граматичного правила і оформленості: «Нам потрібні якісь прагматичні правила, що вказують, чи правильно оформлено висловлювання з прагматичної точки зору і наскільки воно відхиляється від норми, якщо це так» [50; 296]. Р. Лакофф пропонує два правила прагматичної компетенції: висловлюємося ясно (по суті справи, постулати Х.Грайса).

Будь ввічливий.

Також Р. Лакофф зазначає, що розглядаючи зіткнення ввічливості з ясністю вираження, перше важливіше в розмові, так як в неформальній бесіді

обмін інформацією - це не головне. Головне ж підтримка хороших відносин між комунікантами. «Якщо співрозмовнику потрібно просто передати інформацію, і основна мета бесіди - комунікація, він постарается виражатися ясно, щоб не виникло нерозуміння щодо його інтенцій. Якщо ж його мета - так чи інакше показати учасникам комунікації, якого він про кожного думки, він буде більше прагнути до вираження ввічливості, ніж до ясності. Іноді ясність вираження - це і є ввічливість, але частіше людина перебуває між двох вогнів. Коли ясність вираження конфліктує з ввічливістю, в більшості випадків (хоча і не завжди) ввічливість перемагає: у розмові важливіше не образити співрозмовника, ніж висловитися ясно. У неформальній комунікації обмін фактичною інформацією менш важливий, ніж підтримка і зміцнення взаємин»[49, с 297-298].

М. Клайн [45], досліджуючи наскільки постулати Х. Грайса застосовні в практиці міжкультурного спілкування, приходять до висновку, що дотримання правила кількостями пов'язаних з ним вимог до висловлення в плані міжкультурної комунікації не становить великих проблем. Дотримання правила якості, що стосується істинності висловлювання, може привести до міжкультурних конфліктів, оскільки зачіпає питання ввічливості, гармонії або співчуття до партнера по комунікації. Правило релевантності стосується самої тематики спілкування, тому тут важко дати оцінку цьому правилу в процесі його адаптації до специфіки міжкультурної комунікації. Але особливо культурно специфічне є правило модальності, оскільки неясність може привести до «втрати обличчя» мовця.

М. Клайн коригує постулати Х. Грайса наступним чином: постулат кількості: формулою висловлювання по можливості інформативно, дотримуючись при цьому правил дискурсу і норми даної культури; постулат якості: формулою висловлювання таким чином, щоб ти міг захистити його в плані відповідності нормам твоєї культури; не говори того, що ти недостатньо

добре знаєш; постулат модальності: не ускладнюй взаєморозуміння більш, ніж цього вимагають інтереси «збереження обличчя», уникай двозначності, навіть якщо вона необхідна з міркувань ввічливості; формулою висловлювання такої довжини, яка диктується метою розмови і дискурсивними правилами твоєї культури; структурується висловлювання відповідно до правил твоєї культури.

Крім того, М. Клайн додає наступні правила до постулатів Х. Грайса: враховуй у своєму висловлюванні все те, що ти знаєш або можеш припустити про комунікативні очікування твого співрозмовника; проясни свої комунікативні цілі настільки, наскільки це допускають правила ввічливості.

Вітчизняний вчений В.І. Карасик [16] пов'язує норми ввічливості із співвідношенням вираження неявної інформації: те, що обов'язково має бути виражене (етикетні формули спілкування та обмін інформацією); те, що не обов'язково має бути сказано (додаткові етикетні формули, вимовлені для пом'якшення категоричності і демонстрації поваги); те, про що обов'язково слід промовчати (табузовані теми і форми вираження); те, про що не обов'язково слід замовчувати (що не відноситься до теми діалогу інформація).

Інакше кажучи, існують відносно жорсткі і відносно вільні формули ввічливості. Ступінь жорсткості чи свободи залежить від ситуації спілкування: чим офіційніша ситуація спілкування, чим більш підкреслюється статус учасників, тим жорсткішими будуть формули спілкування, включаючи формули ввічливості.

Постулати спілкування носять різнорідний характер, вони включають етичні норми, моделі мовної поведінки, але в основі комунікативних постулатів лежить здоровий глузд. Категорія ввічливості, як наголошується в лінгвістичній літературі, є основною в стратегії міжкультурного ділового спілкування.

Ввічливість як предмет лінгвістичного вивчення неодноразово привертала до себе увагу вітчизняних і зарубіжних мовознавців. Проблематика

ввічливості як лінгвістичного феномена включає такі питання, як розробка концепції ввічливості, вивчення соціально-психологічних факторів, що визначають форми і функції ввічливої поведінки, встановлення взаємозв'язку категорії ввічливості і типу дискурсу, опис мовного вираження принципів ввічливості.

У лінгвістиці категорія ввічливості розглядається в рамках загальної стратегії мовної поведінки комунікантів або при аналізі особливостей мовних актів, ситуацій (вибачення, подяки, компліменту, вираження співчуття і т.д.) в конкретній мові.

Класифікації ввічливості, запропоновані різними авторами, демонструють залежність вербальної репрезентації ввічливості від великого спектру факторів. Кожна класифікація, розробляючи різні сторони даного явища, має своєю метою визначити, чим же повинні керуватися учасники комунікації, щоб з успіхом реалізувати свої комунікативні наміри. Дані класифікації акцентують увагу на тому, що різні типи ввічливості мають різні способи вербальної реалізації в залежності від ситуації, межперсональних відносин між мовцем і адресатом, міжкультурних факторів.

1.2 Принцип ввічливості в мовленнєвому спілкуванні

Норми мовної поведінки відрізняються значною національною своєрідністю, що обумовлено історичними, соціальними та культурними особливостями народу, який говорить цією мовою. [35; 8] Однак існують деякі загальноприйняті правила, яким слідують або повинні слідувати комуніканти в процесі спілкування, якщо вони прагнуть досягти взаєморозуміння, тобто керуються у своїй мовній діяльності принципом співробітництва. Даний

принцип передбачає необхідність слідувати таким правилам і стратегіям ведення бесіди і побудови висловлювання, як, наприклад:

«Говори по суті справи» («Be relevant»),

«Не кажи того, для чого у тебе немає достатніх підстав» («Do not say that for which you lack evidence»),

«Виражайся коротко» («Be brief»),

«Уникай двозначності» («Avoid ambiguity»).

Перераховані вище правила дотримуються в бесіді, що має на меті максимально ефективний обмін інформацією, наприклад в діловому або науковому спілкуванні, проте в повсякденній мові, як показують спостереження, дані правила дотримуються далеко не завжди, а іноді й повністю порушуються. Очевидно, існують і інші принципи, що регулюють мовну взаємодію співрозмовників і мають естетичний, соціальний або моральний характер, на що вказує і Г. Грайс. [7; 45] Одним з таких принципів є принцип ввічливості, або, інакше, принцип такту, вплив якого часто відіграє вирішальну роль в оформленні висловлювання, у відборі засобів у неформальному спілкуванні.

Р.Лакофф формулює принцип ввічливості у вигляді трьох правил:

«Не нав'язуй свої думки» («Do not impose»),

«Давай співрозмовнику можливість вибору» («Give options»),

«Будь доброзичливий» («Make the listener feel good. Be friendly»).

[50; 45]

Дотримання принципу ввічливості накладає певні обмеження на поведінку членів суспільства, які полягають в тому, щоб враховувати інтереси

партнера, рахуватися з його думками, бажаннями і почуттями, полегшувати, по можливості, покладене на нього завдання. Дотримання принципу ввічливості в кінцевому рахунку має на меті домогтися максимальної ефективності соціальної рівноваги і дружніх відносин ». В прагматичній теорії мовного спілкування ввічливість розглядається як універсальний принцип, який в практиці мовної взаємодії відіграє більш значну регулюючу роль, ніж принцип кооперації. Принцип ввічливості визначається як особлива стратегія мовної поведінки, спрямована на «запобігання конфліктних ситуацій», мета якої «зберегти обличчя» в ситуаціях, коли існує загроза «втратити обличчя».

Н.Д. Арутюнова зазначає, можна заблокувати будь-який з постулатів спілкування: щоб бути ввічливим, мовець часто недостатньо інформативний, відмовляється від зв'язності мовлення, від ясності і однозначності і нерідко навіть грішить проти істини. Як приклад жарти, побудовані на зіткненні принципів істинності та ввічливості.

(1)-Яка різниця між джентльменом і справжнім джентльменом?

Джентльмен, відкривши не ті двері і побачивши голу жінку, каже: «Вибачте, міс», а справжній джентльмен: «Вибачте, містер!»

(2) Дама поважного віку звертається до відомого журналісту:

Ви не могли б дати автограф літній жінці?

Будь ласка, але де вона?

Наступний приклад ілюструє вживання невизначеного займенника «хтось», пов'язане з бажанням пом'якшити докір співрозмовнику, тим самим не звинувачуючи співрозмовника прямо, а використовуючи непрямую тактику докору, завуальовану під маскою ввічливості:

Ведмедик Пух застряг, ідучи з нори Кролика після рясного частування:

Все через те, - сердито сказав Пух, - що вихід занадто вузький!

Ні, все через те, що хтось занадто поскупився!- Сказав Кролик.- За столом мені весь час здавалося, хоча з ввічливості я цього не говорив, що хтось занадто багато їсть! І я твердо знав, що цей «хтось» - не я! (А. Мілн, Віні-Пух і всі-всі-всі). [1; 112]

Адекватна мовна поведінка носія мови включає не тільки знання етикету та норм мовної поведінки, застосовних тем для розмови, комунікативних кліше, інтонації тощо, а й уміння вибрати відповідні соціальні форми мови - літературна мова, діалект або напівдіалект, а також відповідний стиль мови. Категорія ввічливості виявляється в процесі комунікації в рамках цілого тексту, в її вираженні беруть участь засоби всіх рівнів мови, паралінгвістичні засоби, на її функціонування впливають екстралінгвістичні фактори. Крім цього можна говорити про те, що знання про ввічливість представлені в концептуальній системі людини не тільки тим, що таке ввічливо, але й тим, що є порушенням ввічливості.

Істотний внесок у теорію ввічливості вніс Г.Каспер. Він розглянув питання грубості або грубого поводження. За Г. Каспером, грубість пропонується ділити на невмотивовану, викликану порушенням норм політично коректної поведінки через неучтвю, і мотивовану. Серед мотивованої грубості слід розмежовувати три види: грубість, викликана нестачею контролю впливу, стратегічна грубість та іронічна грубість. Стратегічна грубість, як і стратегія ввічливості, призначена для того, щоб вдаватися до неї та досягти певної комунікативної мети. Іноді він отримує законну підставу відповідно до якоїсь соціальної функцією. Але вона не дає право адресату відповідати тим же, відбиваючи асиметричний розподіл прав і нерівні відносини влади [50; 107]. Принцип ввічливості, що регулює відносини між особистістю та суспільством, відноситься до області етикетної поведінки.

В етикетно-мовній комунікації знаходить безпосереднє відображення етикетна або мовна ввічливість. Одним з важливих аспектів теорії ввічливості є

її ритуальний аспект, який був виявлений і досліджений багатьма лінгвістами і культурологами. Однак, першим, хто виявив ритуальний характер ввічливості і підкреслив його значення для розуміння самої природи ввічливості, був Е. Гоффман. Він визначив ритуальну ввічливість як форму соціальної поведінки, яка детермінується прийнятими в суспільстві моделями поведінки.

Вибір адекватної формульної моделі поведінки в ситуаціях, що характеризуються наявністю варіантів вираження, тісно пов'язаний з поняттям норми. З одного боку, норма визначається як «найбільш стійкі реалізації мовної системи, в тій чи іншій мірі усвідомлювані суспільством як правильні, зразкові, обов'язкові», з іншого - як «набір правил, що визначають стратегію вибору одного з конкуруючих варіантів залежно від параметрів соціальної ситуації». Поняття норми слугує центральним поняттям при описі мовної поведінки і відправною точкою при визначенні поняття ввічливості. Норма являє собою оптимальну форму вираження комунікативного наміру в типізованій ситуації спілкування. Відхилення від норми можливо як у бік підкреслено чемного ставлення (тоді ми маємо справу з ввічливістю), так і у бік підкреслено нелюб'язно відношення до адресата (тоді ми маємо справу з грубістю, неввічливістю). Для вираження ввічливості / неввічливості в мові є як універсальні засоби, марковані за цією ознакою, так і засоби, етикетний статус яких визначається залежно від екстралінгвістичних параметрів ситуації спілкування. У більшості випадків інтерпретація форми як ввічливої чи неввічливої проводиться по відношенню до того, що є нормою, прийнятою для даної комунікативної ситуації в даному національно-культурному соціумі.

П. Браун і С. Левінсон пропонують набір різних тактичних прийомів, за допомогою яких мовець регулює свою мовну поведінку, виходячи з оцінки ситуації.

Ситуація оцінюється мовцем на основі трьох незалежних змінних:

- а) соціальної дистанції між мовцем і слухачем;
- б) влади одного комуніканта над іншим;
- в) ступеня впровадження в сферу адресата.

Відповідно до того, яким чином мовець оцінює ризик «втрати обличчя» в даній обстановці, він вирішує здійснювати або не здійснювати мовний акт, а якщо здійснювати, то яку форму ввічливості обрати - відкрити, експліцитну чи приховану, імпліцитну.

Дотримання принципу такту при неформальному спілкуванні становить важливу лінгвістичну та соціальну характеристику мовної поведінки англійців, що відзначається не тільки лінгвістами, а й письменниками та журналістами. Так, узагальнюючи свої спостереження над мовним етикетом англійців, В. Овчинников пише: «Англійська ввічливість взагалі наказує стриманість у судженнях як знак поваги до співрозмовника, який має право дотримуватися іншої думки. Звідси схильність уникати категоричних тверджень чи заперечень ... (тяга до вставних оборотів на зразок «мені здається», «я думаю», «можливо, я не правий, але ...»), призначеним вихолостити визначеність і прямолінійність, здатну призвести до зіткнення думок».

Сам етикет в англійській мові складають формули мовного етикету, мовні стереотипи. До них відносяться рекурентні, стаціонарні пропозиції і вільні висловлювання, що володіють ознакою етикетності.

Формульні моделі поведінки відіграють значно більшу, ніж це прийнято вважати, роль, як в особистісному, так і в інституціональному спілкуванні. Відхилення від стандарту спілкування виражається, перш за все, в порушенні таких формульних моделей. Наприклад, у педагогічному дискурсі виникає ситуація абсурду, якщо вчитель ставить оцінку учневі, а той хвалить вчителя за оцінку. У цьому зв'язку особливий інтерес представляють розбіжність

формульних моделей поведінки в різних мовах і впливає звідси нерозуміння людей, що належать до різних культур.

Безумовно, важливими невербальними засобами вираження ввічливості також є пауза, відстань між комунікантами та інтонація. Розмовляти, стоячи дуже близько, можуть тільки дуже добре знайомі люди, друзі та члени сім'ї. В інших випадках це вважається дещо фамільярним та нетактовним. Інтонація одразу ж дає зрозуміти, якщо не наміри комуніканта, то його до вас ставлення та характер серйозності розмови та ін. Мова, досить гучна для того, щоб її почути, чітка розтановка слів, вірне визначення відстані між учасниками розмови та правильна інтонація – перший крок до ввічливого поводження.

Таким чином, ввічливість як предмет лінгвістичного вивчення неодноразово привертала до себе увагу вітчизняних і зарубіжних мовознавців. Проблематика ввічливості як лінгвістичного феномена включає такі питання, як розробка концепції ввічливості, вивчення соціально-психологічних факторів, що визначають форми і функції ввічливої поведінки, встановлення взаємозв'язку категорії ввічливості і типу дискурсу, опис мовного вираження принципу ввічливості.

У лінгвістиці категорія ввічливості розглядається в рамках загальної стратегії мовної поведінки комунікантів або при аналізі особливостей мовних актів, ситуацій (вибачення, подяки, компліменту, вираження співчуття і т.д.) в конкретній мові.

Класифікації ввічливості, запропоновані різними авторами, демонструють залежність вербальної репрезентації ввічливості від великого спектру факторів. Кожна класифікація, розробляючи різні сторони даного явища, має своєю метою визначити, чим же повинні керуватися учасники комунікації, щоб з успіхом реалізувати свої комунікативні наміри. Дані класифікації акцентують увагу на тому, що різні типи ввічливості мають різні способи вербальної

реалізації в залежності від ситуації, межперсональних відносин між мовцем і адресатом, міжкультурних факторів.

Дотримання принципу ввічливості при неформальному спілкуванні становить важливу лінгвістичну та соціальну характеристику мовної поведінки англійців. Етикетну поведінку в англійській мові складають формули мовного етикету, мовні стереотипи. Формульні моделі поведінки відіграють значно більшу, ніж це прийнято вважати, роль, як в особистісному, так і в інституціональному спілкуванні.

Дотримання принципу ввічливості накладає певні обмеження на поведінку членів суспільства, які полягають в тому, щоб враховувати інтереси партнера, рахуватися з його думками, бажаннями і почуттями, полегшувати, по можливості, покладені на нього завдання. Дотримання принципу ввічливості в кінцевому рахунку має на меті домогтися максимальної ефективності соціальної рівноваги і дружніх відносин.

ВИСНОВКИ

Ввічливість розуміється як національно-специфічна комунікативна категорія, змістом якої є система ритуалізованих стратегій комунікативної поведінки (мовної і немовної), спрямованих на гармонійне, безконфліктне спілкування і дотримання суспільно-прийнятих норм при інтерактивній комунікації (встановленні, підтримці і завершенні міжособистісного контакту).

Ввічливість – вкрай важливе поняття, яке досліджується дуже багато років багатьма відомими вченими в області лінгвістики та етики. Через поняття ввічливості та вміння їм користуватися проходить сам процес комунікації між різними людьми, країнами, народами. Успіх тієї чи іншої розмови залежить саме від того, наскільки ввічливо та коректно пройшов комунікативний акт.

З теоретичного боку ми бачимо декілька важливих теорій та концепцій ввічливості, а саме – концепія позитивної та негативної ввічливості Браун-Левінсона, принципи ввічливості за Р. Лакофф, постулати ввічливості.

Досліджуючи принципи ввічливості англійців, можна зрозуміти, що стриманість в судженнях та лаконічність виразів відіграють тут важливу роль. В деяких ситуаціях ввічливість та прагнення зберегти «обличчя» може навіть впливати на близькість до істини.

РОЗДІЛ 2. ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ВВІЧЛИВОСТІ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

2.1 Лексичні засоби вираження ввічливості в англійській мові

Як випливає з визначення ввічливості, кожен з мовних рівнів характеризується наявністю маркерів ввічливості.

Провідна роль слова в системі мовних засобів визначає його місце в стилістиці мови: слово є основною стилістичною одиницею. Лексична стилістика вивчає співвідносні лексичні засоби мови, даючи оцінку використанню слова в конкретній мовній ситуації і виробляючи рекомендації нормативного слововживання в різних функціональних стилях. На думку С.А. Биковської, лексичні засоби мовного контакту являють собою функціональний клас мовних одиниць, об'єднаних спільністю комунікативного призначення: служити засобом встановлення, підтримки і завершення контакту в діалозі [3; 10].

Проблеми лексичної стилістики тісно стикаються з проблемами культури мовлення. Характеризуючи використання в мові тих чи інших лексичних засобів мови, стилістика стоїть на сторожі правильного слововживання. Нормативно-стилістичний підхід до вивчення лексики передбачає аналіз мовних помилок, які часто допускаються: вживання слова без урахування його семантики; порушення лексичної сполучуваності; неправильного вибору синонімів; неправильного вживання антонімів, багатозначних слів, омонімів; змішування паронімів; невмотивованого об'єднання стилістично несумісних лексичних засобів і т.д.

Таким чином, комунікативні одиниці, що виконують фактичну функцію, є стійкими стереотипними комплексами, що забезпечують успішність протікання процесу комунікації.

Розрізняють спеціалізовані та неспеціалізовані засоби мовного етикету. До спеціалізованих засобів відносяться формули мовного етикету та обігу. До неспеціалізованих мовних етикетних засобів відносять специфіку вибору та організації змісту промови, етикетні застосування граматичних форм, модальні форми зі зниженою категоричністю, непрямі мовні акти, непряме позначення певних предметів [16; 156].

На лексичному рівні перевага віддається нормативній лексиці. Універсальними засобами ввічливості є не тільки клішовані, стандартні фрази, а й такі позитивно забарвлені слова, як *fine, nice, good, please, kind, happy, very well*. Але не завжди позитивно забарвлені емоційні слова вживаються в стійких виразах для вираження ввічливості.

Багато вчених розглядають саме стандартні мовні ситуації для виявлення того чи іншого явища. Ми знаємо, що ситуації бувають формальні і неформальні, але крім цього в кожній ситуації мовець грає якусь роль. Існують мовні акти, коли обидва мовця знаходяться в рівних соціальних ролях, такі ситуації ми будемо називати рівносоціальними, і коли мовці знаходяться в нерівних соціальних ролях - нерівносоціальними. Також мовці можуть бути в близьких, хороших відносинах, не знайомі чи погано знайомі. Залежно від рівня взаємовідносин у процесі мовного акту, категорія ввічливості реалізовуватиметься тим чи іншим шляхом.

Вербальній поведінці людини властивий не лише оказіональний, а й рекурентний, повторюваний характер, що знаходить відображення, зокрема, в наявності в мові різного роду стандартизованих виразів, готових фраз, пропозицій формулообразного характеру і т.д.

Стає ясным, що ефективне використання мови людиною в цілях її спілкування з іншими людьми спирається як на її мовотворчу здібність, так і на здатність автоматично відтворювати в готовому вигляді у відповідних ситуаціях спілкування ті елементи мови, які зберігаються в її мовній свідомості і спеціально для цього призначені.

Досить поширеним явищем як в англійській мові, так і в українській є використання евфемізмів. Евфемізм-це стилістичний прийом, що допомагає замінити непристойне слово нейтральним, відповідним до ситуації. Придумали цей термін греки, «ео» означає «красиво», а «рhето» – говорити.

Для того щоб прояснити ситуацію, пропонуємо звернути увагу на приклади евфемізмів:

Слово "old" можна замінити aged, elderly

God – the Lord, idol

Тему війни намагаються обходити в багатьох країнах, тому саме слово "war" прийнято замінити "conflict". Тему смерті прийнято всіляко обходити, в зв'язку з чим народилося безліч виразів, що замінюють слово "death".

Евфемізмами ми користуємося постійно, навіть не звертаючи на це уваги. Так, безробітним бути хорошій людині неналежно, набагато приємніше бути «в пошуку роботи», "перебувати в пошуку себе" та інше. Іноземці часто вживають фрази "between jobs" і "a resting actor" (відпочиваючий актор).

Евфемізація являє собою безперервний процес заміни одних виразів на інші, заснований на постійній переоцінці людиною форм вираження, які виходять з прагнення поліпшити комунікацію і зробити її успішною.

Так, часто "pregnancy" замінюють "to be in the family way" і "have a bun in the oven".

Пияцтву – бій, а значить "drunk" перетворюється в "tired and emotional", "have a bit too much to drink", "to be a bit worse for wear", "to have over-indulged".

"Lying" (брехня) по праву замінюється "economical with the truth"

"Arguments" (обговорення, суперечки) перетворюються в "full and frank discussions" або ж "have words with someone".

Є ще один вираз, який вказує на відсутність матеріального добробуту. Так, "being poor", часто замінюють словами "be disadvantaged" або "financially embarrassed", які в перекладі на російську мову позначають "соціально незахищені верстви населення" і "матеріально незабезпечений клас". В англійській мові ще можна зустріти "the needy" (нужденні), "бідній" (бідствуючий), "socially deprived" (знедолені), "low-income family" (сім'я з низьким доходом).

Часто евфемізми використовуються для того, щоб приховати правду. Так, під час Другої світової війни Вінстон Черчілль говорив про "de-housing the population" (виселення жителів зі своїх будинків). Війна часто дає привід для використання нових евфемізмів, т. к. правду досить важко прийняти. Багато солдатів були зведені з розуму кривавою бійнею, що відбувається навколо них. Тому слово "insane" (божевільний) було замінено "shell shocked" (військовий невроз, психічна травма), трохи пізніше "battle fatigue" (психічна травма, отримана в ході бойових дій). Сьогодні цей термін знову зазнав змін і називається "post-traumatic stress disorder".

Сучасна англійська мова рясніє такими утвореннями та варіюється ступенями стійкості, що спеціалізуються на вираженні різного роду комунікативних значень: вітання, вибачення, подяки, поздоровлення, відмови,

згоди, прохання і т. д. Крім цього, вони здатні також виконувати комунікативну організуючу і текстоорганізуючу роль, що також пов'язана з мовцем, виходить від нього, обумовлена його конкретним наміром.

Такі одиниці неоднорідного компонентного складу, структурної організації і ступеня стійкості, специфіка яких обумовлена їх спеціалізацією на вираженні комунікативного наміру і інтонації мовця, різного роду особистісних змістів, пов'язаних з мовцем, тобто основних, домінуючих і додаткових прагматичних значень, можна називати розмовними кліше.

Присутні в мовній свідомості природних носіїв англійської мови, вони використовуються ними у відповідних мовних ситуаціях автоматично. Ми розглядаємо і кліше, і всі інші лексичні одиниці.

Так як наведені приклади в цьому розділі зустрічаються в багатьох джерелах, отже, робити посилання на них було б недоцільно. Представлені лексичні засоби розподіляються за ступенем формальності висловлювання і аналізуються з точки зору приналежності частин мови, синтаксису, але ми представляємо тільки основні, важливі, з нашої точки зору, особливості. Необхідно уточнити, що лексичні, граматичні та синтаксичні засоби вираження ввічливості в тій чи іншій мірі існують нерозривно в мові, тому наприклад, розглядаючи лексику нам доводиться частково звертатися до граматики і т.д.

Розглянемо вітання. У всіх перерахованих вище соціальних відносинах вітання мають важливе місце. У рівносоціальних ситуаціях найчастіше використовуються: -Здрастуйте, -Hello!, How are you!- Як справи?, Nice to meet you - Приємно познайомитися.

В нерівносоціальних ситуаціях найчастіше використовуються: I am pleased to meet you - Радий з вами познайомитися, How do you do?- Як справи?, Morning (evening, afternoon) - Доброго ранку (вечір, день), Welcome! Вітаю (вас)

Розглянемо формальні мовні ситуації. Взагалі формальні ситуації обумовлені дотриманням великої кількості етикетних вербальних і невербальних норм.

В англійській мові немає формального розмежування між формами «ти» і «ви». Весь спектр значень цих форм, укладений у займеннику you. Займенник thou, який мав би відповідати б займеннику ти, вийшов з ужитку в XVII столітті, та збережений лише в поезії і в Біблії. Всі реєстри контактів, від підкреслено офіційних, до грубо-фамільярних, передаються іншими засобами мови - інтонацією, вибором відповідних слів і конструкцій. Тому ми, знову, бачимо ті ж вирази вітання із займенником you: Nice to meet you! How do you do!

Зі сказаного ми можемо зробити висновок, що привітання - це в основному стійкі лексичні одиниці.

Звернення має безпосереднє відношення до норм мовного етикету, оскільки невід'ємною властивістю мови виступає її зверненість, її адресний характер. Граючи важливу роль в міжособистісному спілкуванні, звернення сприяють взаємодії мовця і адресата і допомагають створити особливий комунікативний простір.

Звернення володіє такими характеристиками мовного стереотипу, як відтворюваність у фіксованій формі, висока частотність функціонування в мові, спрямованість на чітку організацію і максимальну успішність комунікативного контакту.

На думку Н.Г.Тирнікової, етикетну структуру усного дискурсу складають етикетна рамка, етикетний каркас і етикетні вкраплення. Етикетна рамка дискурсу, основними елементами якої є звернення, вітання і прощання, організує спілкування і регулює взаємини між комунікантами. Етикетний каркас дискурсу виконує функцію створення і підтримки комфортності

спілкування і включає мовні одиниці, які традиційно не відносяться до спеціалізованих етикетних засобів, але виконують притаманну етикетним засобам функцію підтримки контакту. До етикетних вкрапленнь дослідник відносить прохання, вибачення, подяки [33; 11].

Слово *sir*, «пан» (Без подальшого називання імені або прізвища) вживається при зверненні до чоловіка, рівному або старшому за віком, званням, посадою або соціальним станом в англійській мові. Так звертаються школярі до вчителя, солдати до офіцерів, продавці до покупців, покоївки до постояльців готелю, офіціантки до клієнтів ресторану, наприклад:

Good evening. My name is Collins. I booked a room last week for myself.

Добрий вечір. Моє прізвище Коллінз. Я замовляв номер на себе на минулому тижні.

Yes, sir. What did you say the name was, sir?- Так, сер. Як ви сказали ваше ім'я?

Collins, C, o, double l, i, n, s.- Коллінз, к, о, подвійне л, і, н, з. - «Пані» (без подальшого називання імені / прізвища) - ввічливе звернення чоловіка до жінки. Наприклад:

Excuse me, Madam, would you mind if I opened the window?

Вибачте, пані, Ви не заперечуєте, якщо я відкрию вікно? та *Madam* - єдино можливі ввічливі форми звертання до людини, чиї прізвище та офіційний титул вам не відомі. *Mr* + прізвище «пан» - звичайна форма звернення до чоловіка незалежно від його сімейного стану. *Mr* - це аббревіатура від слова *mister*. *Mrs* + прізвище чоловіка - звичайна форма звернення до заміжньої жінки. *Mrs* - аббревіатура від слова *missus*, яке є вульгаризми і в свою чергу, є скороченням від *mistress*. Останнє слово за останні століття змінило своє

значення і, вживалося в нескороченому вигляді, перекладається тепер як «коханка» [35; 13].

Також відомо, що форми Mr і Mrs не вживаються без вказівки імені або прізвища. Інакше це звучить вульгарно. Miss + Ім'я / прізвище - звичайна форма звернення до дівчини або незаміжньою жінці в Англії.

Miss Williams could you help me? Miss без імені / прізвища - так звертаються британські школярі до вчительки, покупці до продавщиці, відвідувачі кафе і ресторанів до офіціантки. За останній час ця форма поведінки в застосуванні до працівників сервісу придбала зневажливий відтінок.

Продавець великого магазину зазвичай зустрічає покупця словами Can I help you?- Дослівно «Чи можу я допомогти Вам?», А в процесі розмови може, пропонуючи товар, вжити форми Sir, Madam, Miss. Власник же маленького магазинчика зазвичай звертається до своїх постійних покупцям Mr / Mrs / Miss + прізвище, а до дітей - по імені: May I help you, Miss?

Ввічливим в англійській культурі вважається звернення до матері та батька, бабусі, дідусеві, тіточкам і дядечко по найменуванню іноді в зменшувально-пестливих форм. Звернення - Grandmother! Grandma! Gran! Nanny! «Бабуся»!; Grandfather! Grandpa!" « Дідусь »!; Mother!« Мама! »; Father!« Тату! »; Mum (my) / Mom (my)!« Матуся »!; Dad (dy)!« Татусю! »; Aunt (ie) Lora «тьотя Лора»; Uncle Vern «дядя Берн» в англійській мові вживаються тільки по відношенню до родичів.

Н.І Формановська [35] розглянула лексичні засоби обігу - залучення уваги в англійській мові та розподілила їх за ступенем ввічливості на більш і менш ввічливими. Excuse me є загальноприйнятою формулою при зверненні до незнайомої людини з проханням пояснити, як пройти або проїхати куди-небудь, дати роз'яснення з якого-небудь питання і т.п. Excuse me, which is the way to the

theatre from here? Excuse me також зазвичай вживається, якщо ви хочете пройти до виходу в автобусі, метро і т.д. або на своє місце в театрі, кінотеатрі і т.п.

Стилістично більш ввічлива форма залучення уваги в англійській мові: Excuse me, ... I'm sorry to trouble you, but ....

Вибір форми звертання залежить і від змісту прохання. Ця форма зазвичай, передує прохання, що вимагає від особи, до якої вона звернена, деякого зусилля або якої-небудь дії (відкрити вікно, закрити двері, переставити речі тощо) Наприклад, «I am sorry to trouble you, but can/could you move up a bit?» Але вищесказане не виключає використання даної конструкції як звернення з проханнями типу: «I am sorry to trouble you, but can you tell me the time?» [35; 75]

В англійській мові, в основному всі ввічливі прохання та речення оформляються лексичною одиницею «please» - будь ласка, але вона не пом'якшує речення, тому лексично доповнюється граматичними засобами пом'якшення прохання та пропозиції. «Please» у спонуканні дії вживається вкрай рідко, частіше вживаються граматичні засоби вираження ввічливості:

Do you want a cup of tea? Хотите випити чаю?

Would you like anything to drink? Може бути що-небудь вип'єте?

Can I get you a drink? Може вам що-небудь принести випити?

Наприклад, запрошуючи гостя увійти в будинок, англійці найчастіше вживають такі вирази: Come in; Do come in; Do you want to come in?

Що стосується прохання, то в англійській мові ми бачимо, що please ставиться або наприкінці, або на початку речення. Важливих лексичних засобів, уживаних у проханні, вкрай мало: Good evening. Can I speak to Mr Jones, please?- Добрий вечір. Можу я поговорити з містером Джонсом?

Sorry. Mr Jones is on the other line. Will you wait, please?- Вибачте. Містер Джонс говорить по іншій лінії. Не могли б ви почекати?

При прямому способі прохання виражається експліцитно: імперативними (Help me, please) і декларативними (I ask you to help me / I want you to help me) висловлюваннями. В силу того, що імператив в англійській комунікації закріплений, головним чином, за виразом директивних мовленнєвих актів (команди, наказу), його роль у вираженні прохання незначна. Імперативні висловлювання, так само, як і прямі декларативні конструкції (I want / I need) характерні, головним чином, для низького рівня ввічливості, тобто в деяких ситуаціях при неформальному спілкуванні у колі близьких. Цікаві дані наводить вчений Е.Рінтель [55]. Згідно з результатами її дослідження, прямий спосіб вираження прохання (не тільки імперативні висловлювання, а й висловлювання типу I want you to help me становить при низькому рівні ввічливості 34,4%, при середньому рівні на частку таких висловлювань припадає всього 3,1%, а у високому вони взагалі відсутні) [55; 22-23].

Таке суворе обмеження вживання імперативу природньо для культури, де найважливішою цінністю є автономія особистості, оскільки імператив - прямий спосіб вираження бажання мовця, який практично не залишає слухачеві можливості не здійснювати дію. Ще раз підкреслимо, що вживання імперативу для вираження прохання допускається в дуже обмежених ситуаціях і тільки при неформальному спілкуванні з близькими (друзями, членами сім'ї):

Hang on a minute, please.

Більше того, навіть додавання модифікаторів, у тому числі і слова please, не пом'якшує його настільки, щоб він міг стати нейтральним засобом вираження спонукання. Важливо відзначити, що please в англійській мові не є ефективним модифікатором імперативу. Як відзначають англійські дослідники, його єдина функція - бути індикатором ввічливості але сам по собі він не грає

великої ролі [51; 33]. Ефект пом'якшення спонукання досягається тільки в комбінації please з іншими засобами (в питальних речень у поєднанні з could або would). Вжите на початку пропозиції слово please посилює прохання: Please stop making all that noise! [20; 133].

Звичайно, для вираження ввічливості у всіх видах мовних ситуацій використовується позитивно забарвлена емоційна лексика, що не несе ввічливу семантику, яку розглядати поза контекстом досить проблематично. Ми розглядаємо яскраво виражені ввічливі лексичні одиниці.

Розглянемо вибачення. Для вираження вибачення в англійській мові використовуються такі лінгвістичні одиниці, як «I am sorry», «sorry», «Excuse me». Вираз «Excuse me» вживається перед проханням або, коли хочуть перервати співрозмовника, якщо говорять хочуть пройти через натовп, сходити в дамську кімнату і залишити друзів, і навіть коли їм треба відповісти на дзвінок. «Excuse me» часто вживається, якщо людина чхнула, а після того, як один з комунікантів чхнув, англоговорна нація ввічливо скаже «Bless you!»- «Будь здоров!», Хоча зарубіжні лінгвісти відзначають, що останнім часом, вони намагаються ніяк не реагувати на чхання співрозмовника.

Необхідно відзначити ще одну лексичну одиницю really, додаючи яку учасник комунікації додає ще більшу ввічливість висловлюванню I am really sorry! Мені дуже шкода!

Так само для посилення вибачення англійці використовують прислівники very, so, крім прислівників вживаються і негативно забарвлені прислівники awfully, dreadfully, terribly (жахливо), які використовуються для посилення вибачення, набувають позитивної конотації: I am terribly sorry (Мені страшенно шкода).

Ймовірно, стилістично більш ввічливим лексичним засобом вираження вибачення в англійській мові будуть фрази: I apologize for ... (Приношу свої вибачення за ...), I beg your pardon (я прошу вас помилувати, прошу прощення)

I really apologize for my mistake. (Я дійсно прошу вибачення за помилки, зроблені мною.)

Найбільш уживаними ввічливими лексичними одиницями англійської мови при прощанні прийнято вважати: (It was) nice meeting you. (Рад був вас бачити); Good bye. (До побачення); See you. (До зустрічі); See you later. See you soon. (Побачимося пізніше; Скоро побачимося); See you tomorrow. (Побачимося завтра); See you next week. (Побачимося наступного тижня); Good night. (На добраніч); Have a good trip. (Щасливої дороги! / Подорожі!); Take care (Бережи себе! / Бережіть себе!)

Прийнято часто після прощання, щось бажати: Good night, sleep tight! (На добраніч - хороших снів!); Good buy, take care! (До побачення, бережи себе!).

До формальних лексичним одиницям прощання можна віднести наступні: I hope to see you later. (Я сподіваюся побачити вас пізніше); It's been nice knowing you. (Було приємно познайомитися з вами).

Якщо говорити про подяки, то в англійській мові дякують за допомогу і за комплімент, за те, що пропустили вперед або сказали, як пройти кудись. Що ж таке «подяка»? Це вдячність у відповідь на доброту людей, почуття, що народжується в душі. Як часто, роблячи добро, часом - підсвідомо, ми розраховуємо отримати щось натомість. І ображаємося, не почувши навіть «дякую». Доктор Семюел Джонсон сказав: «Подяка - результат високого рівня морального розвитку людини. Ви не знайдете її серед невихованих людей ». Психолог Дейл Карнегі говорить про те, що потрібно робити добро і не чекати «спасибі», щоб не відчувати розчарування. Потрібно вчити людей відповідати добром на добро і виховувати в них почуття подяки.

В англійській мові існує велика різноманітність схожих лексичних засобів, які можна, вжити як ввічливу подяку. Необхідно відзначити, що подяка це невід'ємна частина категорії ввічливості.

Відзначимо найбільш уживані нейтральні форми подяки: Thank you. (Спасибо) Yes, please. (Дякуємо, так.) No, thank you. (Дякуємо, немає.) Thank you for ... (Дякуємо вам за ...)

У формальній ситуації після лексичних засобів подяки іноді додають звернення:

Yes. There's 800 dollars from the Royal Bank of Canada, Montreal. Have you got any identification, sir?- Так, прийшов переклад на 800 доларів з королівського канадського банку, Монреаль. У вас є документ що засвідчує особу?

Yes, I've got my passport. Here you are.- Так у мене є паспорт. Ось, будь ласка.

Thank you, sir.- Дякую, сер.

Обороти з коротким прикметником «вдячний»: I am grateful to you. Я вдячний вам! I am grateful / obliged / indebted you for (sth. / Doing smth ..) ... Я вдячний вам за ... Я вдячний вам за те, що ... Ми глибоко вдячні за вашу підтримку. Слід зазначити, що grateful є кращим у тих випадках, коли необхідно підкреслити значущість наданої кому-небудь послуги, а thankful - у контексті, коли потрібно підкреслити силу почуття полегшення від того, що все обійшлося:

Прислівники посилення подяки виявляються в обох мовах: Thank you (so) very much. Дуже дякую! Thank you (ever) so much. Велике спасибі! Many thanks. Велике спасибі! Thank you so much for ... Велике спасибі вам (тобі) за ... Thanks a lot. Велике спасибі! Thank you for all that you have done for me. Дякую за те (за

все), що ви зробили для мене. Thank you so much. Я дуже (так, як я) вдячний вам! I'm (so) very / most grateful to you. Я дуже (так, як я) вдячний вам! Thank you ever so much for the map. Я дуже вдячна вам за карту. Крім того, як і в ситуаціях вибачення присутні негативно забарвлені прикметники, які в поєднанні з вдячністю набувають позитивну конотацію: Thanks awfully. (Жахливо вдячний).

Також для вираження подяки використовуються фразеологічні, або лексичні одиниці, які здобувають нову конотацію і семантику і підсилюють подяку: Thank you from the bottom of my heart for ... Від усієї душі (сердешно) дякую вам за ... My most heartfelt thanks to you for ... Від усієї душі дякую вам за вашу турботу. Deeply indebted. (Глибоко зобов'язаний). Велике спасибі. Ми можемо побачити емоційно-експресивні висловлювання подяки: I don't know how to thank you. I can never thank you enough. Не знаю як дякувати вам. My gratitude cannot be expressed in words. Words cannot tell you how grateful I am / feel. Немає слів висловити вам мою подяку!

Стилістичною підвищеністю і офіційністю володіють обороти з прикметником «вдячний»: I can never thank you enough. Як я вам вдячний! I am much obliged you. Я вам дуже вдячний. I am grateful / obliged / indebted to you for ... Я вдячний вам за ... you for ... Я вдячний вам за те, що ... obliged to you for the favour. Я дуже вдячний вам за надану послугу.

Відтінок офіційності мають такі висловлювання: I would like to thank you. Дозвольте вам подякувати. I would like to express my gratitude / appreciation. Дозвольте висловити вам мою вдячність. I would like to express our gratitude to you for your noble effort. Висловлюємо вам велику подяку за вашу працю. I wish / I would like to express my gratitude / appreciation. Я хочу (я хотів би, мені хочеться, мені хотілося б) висловити (вам) свою подяку / вдячність.

Ми бачимо, що в англійській мові в основному використовуються кілька лексичних засобів подяки, але вони оформляються граматичними засобами для надання більшої ввічливості, які ми розглянемо нижче.

Відповідна реакція на подяку це скромна поведінка і лексичні засоби, які виражають її. В англійській мові немає однозначного еквівалента для російського «будь ласка». Відповідна репліка залежить від змісту висловлювання:

Thanks for the interesting book. Спасибі тобі за цікаву книгу.

I'm glad you liked it. Будь ласка.

Поширеними є наступні ввічливі варіанти: You are welcome! Завжди будь ласка! Don't mention it. Не варто подяки. It's nothing. Нема за що. Think nothing of it. Нема за що. That's really nothing! Don't mention it. Не варто подяки! It was no trouble at all / whatever! Мені було неважко це зробити. It was no bother. It was a pleasure. Мені це не склало труднощів. It was a real pleasure for me to do it. Мені було приємно це зробити. My pleasure. Мені було приємно це зробити.

Thank you so very much for this rare book. Спасибі вам велике за цю рідкісну книгу.

I was happy to oblige you. Не за що.

Thank you for this lovely walk. Дякую за цю чудову прогулянку

Why, the pleasure was entirely mine. Це я повинен тобі дякувати.

Відповідь господині будинку на подяку за частування: I'm glad you enjoyed it.- You're welcome! На здоров'я!

Подяка може супроводжуватися жестом. У чоловіків на заході, це головним чином, рукостискання.

Основною семантичною ознакою компліменту є вираження схвалення. Комплімент також є висловлюванням, за допомогою якого мовець розраховує викликати позитивну емоційну реакцію адресата. Відмінною рисою компліменту є підвищена емоційність. Комплімент пов'язаний з областю міжособистісних, суб'єктивно емоційних відносин і є невеликим «заслуженим» перебільшенням переваг співрозмовника. За цією ознакою він відрізняється від лестощів, які представляють собою велике і незаслужене перебільшення.

Роблячи комплімент, мовець може мати один з двох мотивів: дійсно щиро відчувати емоції радості за людину, бажання зробити приємне людині; з формальної ввічливості. Але ми не виключаємо, що дані два мотиви можуть взаємодіяти один з одним.

В англійській мові на комплімент прийнято відповідати вдячністю, і навіть відповідь компліментом. Наприклад: *You look so wonderful today!*- *Thank you, you too.*

Є кілька варіантів відповідної подяки на комплімент: *Thanks, thanks a lot, thank you very much, thank you so much* - вони всі відрізняються за емоційною силою і вживаються в залежності від ситуації і взаємин мовців.

Формули подяки часто посилюються компліментами, які в більшості випадків містять пряму оцінку якостей співрозмовника: *Thank you very much. You're so kind / supportive / helpful / thoughtful / hospitable / considerate / generous. You've been most helpful and supportive. You are being extremely kind. (Ви так ласкаві / доброзичливі / гостинні / щедрі. Ви дуже люб'язні.) It's so nice / kind of you. It's most kind of you. That was a lovely dinner. You really are a marvelous cook! (Це так люб'язно з вашого боку. Це був чудовий обід. Ви чудова господиня!)*

2.2 Граматичні засоби вираження ввічливості в англійській мові

Граматичний лад мови характеризується, більшою стабільністю. Цим він відрізняється від лексичної системи мови, легше піддається змінам під впливом як власне мовних, так і позамовних чинників. Зв'язок граматики зі словниковим складом постійно здійснюється, по-перше, у сфері виробництва слів, а також у сфері освіти стійких лексико-фразеологічних одиниць через ідиоматизацію вільних словосполучень; по-друге, цим зв'язком пронизані всі лексико-граматичні розряди слів, такі, як іменники істот і неживі, абстрактні і конкретні, способи дієслівної дії.

У розглянутих вище прикладах ми так само помічали граматичні прояви ввічливості. На рівні граматики використовуються повні, закінчені пропозиції, правильні граматичні форми. Семи ввічливості реалізуються за рахунок граматичної форми умовного способу, питальних і негативних конструкцій, а також модальних дієслів. В англійській мові це найчастіше умовний спосіб і модальні дієслова.

Умовний спосіб найчастіше використовується саме для реалізації прохання. Прохання, при цьому, виходять дуже ввічливими, і ненав'язливими. I wish you could help me! Сподіваюся, що ви зможете мені допомогти! Wish you could do it for me! Сподіваюся, що ви зможете для мене це зробити!

Звичайно, необхідно відзначити, що лексичні одиниці тісно пов'язані з граматичними способами вираження ввічливості.

Модальні дієслова найчастіше вживаються в проханнях. Так, наприклад, для ввічливого неформального прохання використовуються can і will, для більш формальною і ввічливого прохання - could і would: Could you pass me the plate?- Можеш передати мені тарілку? Will you open the door?- Ти відкриєш двері? Can

you make me a coffee, please? ; Будь ласка, ви не могли б зробити мені каву? Will you wait a moment, please?- Будь ласка, ви не могли б трохи почекати?

Для найбільш ввічливого прохання можна використовувати також фразу Would you mind + герундій ...? Would you mind waiting for a moment?- Ви не могли б (Ви не заперечуєте) хвилинку почекати?

Умовний спосіб з даним оборотом також буде надавати контекст найбільшої ввічливості: Would you mind, if I open the door? Ви не заперечуєте, якщо я відкрию двері?

Неформальні прохання в англійській мові також виражаються за допомогою додаткового інфінітивного звороту. I want you to visit me. Я хочу, щоб ви відвідали мене.

Однак дане висловлювання буде відноситися до низького рівня ввічливості.

Якщо питається дозвіл що-небудь зробити, використовується дієслова can, could, may: May I speak to Mr Brown, please?- Я можу поговорити з містером Брауном? (Телефоном)Can I take this book?- Я можу взяти цю книгу? May I come in?- Можна ввійти?

Модальні дієслова must, should, can, may / might вживаються як засоби пом'якшення категоричності висловлювання у своїй вторинній функції, в першу чергу для ввічливого поводження. Між ними існують певні семантичні та прагматичні розбіжності. Should I borrow your pen?- Certainly! (Or Sure!). Можна скористатися вашою ручкою.- Звичайно можна.

Використання may в англійській мові є більш формальним і менш поширеним, ніж can або could.

Якщо англієць хоче запитати дозволу і побоюється, що потривожить своїми діями іншої людини, то він використовує умовне спосіб Do you mind if

...?, I was wondering if ..? Do you mind if I smoke? Ви не заперечуєте якщо я покурю? I was wondering if you would help me. Не могли б ви мені допомогти? Do you mind if I ask you a question? Ви не заперечуєте якщо я запитаю вас. Але існують інші граматичні засоби вираження ввічливого прохання.

Прохання в англійській мові пом'якшується кінцевим формативом (will you, would you, could you, right, all right, OK), як би намагаючись, таким чином, заручитися згодою адресата зробити дію, переконатися в тому, що він не заперечує: Give me that canola would you, nurse? Thank you. (Лікар - медсестрі під час операції).

У висловлюваннях цього типу кінцевого формату will you / would you втратив значення питання і став маркером ввічливості, наблизившись за значенням до слова please. Про це свідчить той факт, що після подібних висловлювань відповідь репліка часто відсутній і навіть не передбачається [20; 133].

Пропонуючи, мовець не завжди знає, як відреагує співрозмовник, як і у всіх інших розглянутих нами випадках, тому в залежності від ролі мовця необхідно вибирати відповідні граматичні засоби вираження ввічливої пропозиції. Пропозиція так само, як і прохання може бути виражена умовним нахилом в англійській мові, виразами згаданими вище. It would be nice if you go with me! Було б добре, якби ти зміг піти зі мною! І більше ввічлива форма do you mind if ..., would you mind if ..... you mind if we go to the cinema? Ви не заперечуєте, якщо ми підемо в кіно?

Щоб запропонувати що-небудь, в англійській мові також використовуються модальні дієслова can, would. Can - менш ввічливий, would - більш ввічливий. Can I help you?- Я можу вам допомогти? Would you like a cup of tea?- Чи не хочете чашечку чаю?

Для формального вираження подяки, крім лексичних засобів, також використовуються граматичні засоби. В основному це модальні глаголи wish / would. I would like to thank you! Я хочу вам подякувати!

Зазначимо, що з синтаксичної точки зору це в основному повні пропозиції, так як в них вживаються крім лексичних засобів вираження ввічливості, ще й граматичні, що відразу веде до ускладнення синтаксису.

2.3 Синтаксичні засоби вираження ввічливості в англійській мові

Синтаксис є головним утворюючим початком мовного твору, значення синтаксису для будь-якого типу висловлювання важко переоцінити. Головною синтаксичною одиницею є пропозиція. Саме в ньому - його структурі, завершеності, довжині - вбачається основна відмінність між промовою ввічливою і неввічливою. Необхідно почати з того, що для важливих мовних актів властиві повні пропозиції.

Ще Аристотельська риторика детально класифікувала особливі прийоми синтаксичної організації ораторської мови - фігури, які сприяли посиленню її впливу на слухача. Основною функцією переважної більшості синтаксичних стилістичних прийомів є висунення певної одиниці висловлювання на перший план за рахунок її специфічного розташування у висловлюванні.

Однією з основних класифікацій речень в синтаксисі є, як відомо, класифікація за метою висловлювання на розповідні, питальні, окличні і спонукальні. Відомо, також, поділ речень на позитивні і негативні. Кожне речення може, однак, зустрітися і в значенні будь-якої з інших, набуваючи при цьому особливого модального або емоційного значення, експресивності або стилістичного забарвлення. Так, наприклад, ствердні за формою речення

можуть використовуватися як питання, якщо запитувач хоче показати, що він вже здогадується про те, якою буде відповідь, і йому це не байдуже. Вони також можуть служити як спонування до дії. Така трансформація речення називається транспозиція. Риторичні питання також відіграють величезну роль в синтаксичних особливостях категорії ввічливості і служать емпатичним твердженням.

В розглянутих нами мовних ситуаціях ми бачимо прояв ввічливості в основному в питальних, окличних та спонукальних синтаксичних конструкціях. Can I help you? Я можу вам допомогти? Thank you so much! Дуже дякую! Would you mind going to the cinema? Підете в кіно?

Навіть в стійких лексичних одиницях вітання в англійській мові присутні питальні конструкції. How do you do?- В ситуації зустрічі, це не питання, а вітання, і на нього найкращою відповіддю буде повтор тієї ж лексичної одиниці.

У даному питальному мовному акті на обличчя транспозиція і риторичне питання. Транспозиція - вживання синтаксичних структур у невластивих або денотативних значеннях і з додатковими конотаціями. Риторичне питання не передбачає відповіді і ставиться для того, щоб спонукати слухача повідомити щось невідоме мовцю. Функція риторичного запитання - привернути увагу, посилити враження, підвищити емоційний тон, створити піднесеність. Відповідь у ньому вже підказана, і риторичне питання тільки залучає читача в міркування чи переживання, роблячи його більш активним, змушуючи адресата зробити висновок. Риторичне питання зустрічається у всіх стилях мови.

Привітання можуть виражатися і окличними конструкціями:

Hello! Доброго дня!

Транспозиція питальних речень можлива з переходом в спонукальні й окличні речення, обов'язково більш експресивні, ніж форми без транспозиції. Проте, наказовий спосіб, навіть пом'якшений словом *please*, звучить для англійського вуха занадто грубо.

Як ми згадували вище, ввічливе прохання вимагає питальну конструкцію, наприклад: *Open the window, please* перетворюється на *Will you open the window, please?* або *Would you mind opening the window?* або в непрямі питання: *I wonder whether you would mind opening the window?*

Прохання, як прояв імперативу, для більшої ввічливості несе в собі і граматичні, і синтаксичні, і лексичні засоби вираження ввічливості. Основним синтаксичним показником ввічливого прохання буде повне речення. Але, розділяючи за ступенем формальності, можна сказати, що повні речення зустрічаються і у формальних, і неформальних проханнях.

Якщо говорити про залучення уваги, то ми бачимо позитивні і питальні синтаксичні конструкції, які також піддаються транспозиції. Залучення уваги завжди має на увазі якесь питання чи прохання, тому ми бачимо додаткову конотацію. *I am sorry to trouble you, but could you move up a bit?* Прошу вибачення за незручність, але не могли б ви трохи посунутися? *Excuse me, where can I get a blood test?* Прошу вибачення, де я можу зробити аналіз крові?

Ввічливе речення також може виражатися за допомогою питальних синтаксичних конструкцій. *Would you go to the cinema?* Ти підеш у кіно? *Do you mind if we go to the cinema?* Ви не заперечуєте, якщо ми підемо в кіно?

Транспозицію ми спостерігаємо і в даній ситуації, так питальні синтаксичні конструкції виступають в ролі речення, тобто містять додаткову конотацію.

Транспозиція з точки зору ввічливості в англійській мові відіграє велику роль, тому що контраст між формою і змістом, поява додаткової конотації надають реченню велику ввічливість.

Таким чином, лексичні, граматичні та синтаксичні засоби вираження ввічливості в тій чи іншій мірі існують нерозривно, а комунікативні одиниці, що виконують фактичну функцію, є стійкими стереотипними комплексами, що забезпечують успішність протікання процесу комунікації.

На лексичному рівні перевага віддається нормативній лексиці. Універсальними засобами ввічливості є клішировані, стандартні фрази, позитивно емоційно забарвлені слова, що не несуть ввічливу семантику, мовні конструкції, прислівники посилення ввічливості, інтонація. Ще одним засобом підсилення ввічливості є негативно забарвлені прикметники, що набувають позитивне значення в важливих оборотах. Крім того існують і експліцитні засоби вираження ввічливості, як наприклад прямий спосіб вираження прохання за допомогою імперативних і декларативних висловлювань.

На рівні граматики для вираження ввічливості використовуються повні, закінчені пропозиції, правильної граматичної форми. Ввічливість реалізується за рахунок граматичної форми умовного способу, питальних і негативних конструкцій, а також модальних дієслів. Причому модальні дієслова найчастіше вживаються в проханнях, зверненнях, подяках, а для вираження ввічливого речення більш доцільним буде вживання умовного способу.

З синтаксичної точки зору ввічливість виражається у вживанні питальних, спонукальних і окличних синтаксичних конструкцій, особливе значення в яких надається змістовій трансформації питальних речень - транспозиції.

Мовні засоби вираження ввічливості тісно взаємодіють один з одним і не існують поза ситуацій і мовного простору. Отже, можна зробити висновок, що категорія ввічливості залежить від структури та культури мови, і невірно

використовуючи засоби її вираження, можна зруйнувати стрункість висловлювань і не досягти необхідної мети.

Також у лінгвістиці зустрічається досить поширене явище, яке має назву хеджинг. У лінгвістиці хеджинг, або ухилення від прямої відповіді, – термін, введений в науковий обіг Дж. Лакофф в роботі «Hedges: A Study in Meaning Criteria and the Logic of Fuzzy Concepts» [Lakoff, 1972]. Робота присвячувалася вивченню таких слів, або хеджмаркерів, як *rather*, *largely*, *sort of*, *kind of*, *strictly speaking*, значення яких не імплікується завісою неясності. Таким чином, Дж. Лакофф вперше запропонувала назву даного явища, відштовхуючись від слова *hedge* – «жива огорожа», «метафорично перенісши властивості і дію живоплоту на лінгвістичний феномен» [19; 9]. Лінгвістичне хеджування в деякому сенсі співзвучне хеджуванню в економіці, де воно здійснюється з метою страхування ризиків. У контексті мовної комунікації хедж-маркери "страхують" відповідальність говорити за невірність пропозиції.

Наприклад, *I think, his feet were sort of blue*. Замість впевненого твердження: «Цей препарат допоможе вам одужати» хедж-маркери використовуються для більш невизначеного висловлювання: «Я вважаю, що цей препарат міг би допомогти вам одужати швидше». Таким чином, як в письмовому, так і в усному дискурсі хеджування виступає в ролі мовного «страхування» і дозволяє не тільки індивідуалізувати висловлювання, але і встановити межі відповідальності за достовірність пропозиції, обмежити ступінь достовірності або дійсності судження, уникнути абсолютної трактування [15;81].

До трактувань хеджингу в контексті різних досліджень зверталися багато авторів.

Так, в теорії ввічливості П. Браун і С. Левінсона [31; 102] на перший план висунутий прагматичний аспект інтерактивної взаємодії, і хеджинг полягає у

використанні певних слів і поєднань як засобів, що зберігають обличчя співрозмовника. Поняття особи в інтерактивній взаємодії було введено Е. Гоффманом, який зазначав, що збереження особи, подібно до загальноприйнятих правил дорожнього руху, є необхідною умовою успішної комунікації. Теорія ввічливості Браун – Левінсона спирається на поняття позитивного і негативного обличчя. Постулюється, що позитивне обличчя відповідає за прагнення людини подобатися оточуючим і вести успішну комунікацію, в той час як негативне обличчя висловлює прагнення відстояти свою незалежність і зберегти особисту свободу. Збереження особи (face-saving), в тому числі і за допомогою хеджингу, визнається важливим завданням кожного члена суспільства.

Корпусні лінгвісти трактують хеджинг також і з соціолінгвістичних позицій. Важливо відзначити, що корпусні дослідження проводяться із залученням істотної доказової бази. Крім верифікації на великих масивах автентичних мовних даних, корпусні інструменти дають можливість дослідити дане явище в різних типах дискурсу, або різних піджанрах корпусу: академічному, новинному, побутово-побутовому та ін., тобто зосередити увагу на реєстрових особливостях хеджування. Так, Ф. Фарр та ін. простежили за частотністю прояви хеджингу в різних контекстах корпусу ірландської англійської мови (LCIE) 4

розмовах між членами сім'ї, коментарях викладачів про роботи студентів в аудиторії, дзвінки слухачів під час ефіру

радіопередач, обмін репліками (продавець – покупець) біля прилавка магазину і бесідах між подругами. Дистрибуція хедж-маркерів just, really, actually, probably, I think, a bit, kind of, sort of, you know, I suppose на піджанри корпусу продемонструвала істотну контекстну залежність. Найменша частотність хедж-маркерів припадає на комунікацію «продавець – покупець», в якій відносно низька їх частотність пов'язується з відсутністю необхідності

збереження обличчя в діалозі між незнайомими людьми. Спілкування між членами сім'ї, де ролі зафіксовані і збереження особи другорядне, - друга група з найменш частотним вживанням хеджингу. Найбільша частотність спостерігається в середовищі викладачів, що, можливо, корелює з необхідністю знизити авторитарну тональність коментарів викладача щодо робіт студентів.

Феномен хеджування в лінгвістиці надзвичайно різноманітний і включає безліч видів і типів мовних засобів: дискурсивні слова, словотворчі елементи, лапки [22; 38], а також екстралінгвістичні засоби. Корпусні інструменти дозволяють включити в зону дослідження лінгвістичні елементи, які раніше не досліджувалися з підтвердженням на великих масивах автентичних даних.

Так, останнім часом увагу корпусних лінгвістів привернули так звані кластери. Під кластерами розуміють складання з 2-5 компонентів ланцюжка слів, які розташовуються контактено і відтворюються в мові у вигляді цілісних оборотів. У їх число входять як рекурентні закінчені пропозиції, так і структурно не завершені поєднання і службових слів або тільки службових слів [13; 28]. У дослідженнях останніх років з опорою на корпусні дані граматично не завершені ланцюжки контактено розташованих слів часто виділяються за допомогою виключно частотного показника. У корпусній граматиці LGSWE [16; 14], автори якої дотримуються тільки якісного підходу, таким трьох- і чотирьохкомпонентним ланцюжкам слів, що зустрічаються з частотністю 10 і 20 разів на кожен мільйон вживань, визначено термін *lexical bundles* – лексичні пучки (*in the, of the, do you, one of the, I think it's, the end of the, a bit of a*) [29; 105]. Частотність вживання лексичних пучків (або кластерів), на думку ряду вчених, викликає необхідність подальшого осмислення їх прагматичних функцій в комунікації.

Деякі з виділених таким чином кластерів є лише результатом високої частотності їх складових, таких як певний артикль та ін. разом з тим частина кластерів може виконувати функції хеджингу. Наприклад, ланцюжок *a bit of a*

виконує яскраво виражену прагматичну функцію даунтонера: *It was a bit of a problem / mess / nuisance.*

Корпусні дослідження підтверджують, що, як правило, кластер вживається в поєднанні з негативно конотованими іменниками, пом'якшуючи їх негативний вплив.

Раніше традиційні граматики не розглядали такі елементи в якості важливих складових типології мовних засобів. Більш того, наявність таких включень в мові розглядалося як недостатність розумових процесів, нерозвиненість мовних навичок.

Однак порівняльний аналіз частотності кластерів і окремих слів говорить про те, що деякі кластери зустрічаються в мові частіше, ніж окремо взяті слова. Така висока частотність говорить про їх важливі прагматичні функції, зокрема, як засобів хеджингу.

Уявімо корпусне дослідження хеджингу на прикладі кластера *something of a*, ідіоматичного виразу *mixed blessing* і включень типу *what was described as* на матеріалі БНК і еру 6.

В результаті нашого дослідження кластера *something of a* за жанрами БНК з'ясувалося, що кластер зустрічається в цьому корпусі 1155 разів. Важливо відзначити, що по частотності кластер перевершує, наприклад, фразові дієслова *rule out*, *exclude*, а також іменник *prosperity*. Така висока частотність кластера вказує на наявність важливих прагматичних функцій, закріплених за цим ланцюжком слів. Тому, можливо, лексична прагматика буде неповною, якщо ми не будемо враховувати такі утворення, які були виявлені в результаті корпусного, статистичного аналізу мови.

Подальше дослідження по БНК показало, що кластер виступає в ролі засобу хеджингу і пом'якшує різкість негативно конотованих іменників:

something of a disappointment – деяке розчарування; something of a stigma in being an unemployed professional – дуже ганебно мати професію і бути безробітним; something of a predicament – дещо скрутне становище; something of a return to «normal» – якась подібність повернення до «норми» (нормальної ситуації). Найбільш частотними правими колокатами something of a є іменники stigma, dilemma, shock, disappointment, challenge, surprise, mystery, problem, misnomer, reputation, puzzle. Разом з тим реєстрові дослідження показали, що кластер більш частотний в письмовій мові. Кластер something of a представлений з порівнянною частотністю в академічному, новинному, неакадемічному письмових реєстрах, але нечастотний в усному розмовному реєстрі БНК.

Вживання кластера something of a в нашому власному корпусі ЕРУ демонструє, що він, так само як і за даними БНК, тяжіє до письмових жанрів і зустрічається переважно в таких джерелах, як звіт лорда Хаттона у справі доктора Д. Келлі про вторгнення британських військ в Ірак (Report of the Inquiry into the Circumstances Surrounding the Death of Dr David Kelly C. M. G. by Lord Hutton), книга антрополога К. Фокс «Watching the English», статті газети «The St. Petersburg Times». Слід зазначити, що прагматичний характер вживання кластера як засобу хеджингу, що пом'якшує різкість висловлювання, зберігається. Наприклад, вживання в корпусі еру: something of a paradox – дещо парадоксально; something of a reputation for unauthorised briefing and leaking to journalists-в якійсь мірі репутація людини, неофіційно організовує виток інформації для журналістів; can clearly be something of a hindrance – очевидно, може стати певною перешкодою, перепоною.

Не менш цікаво вивчення мовних вживань ідіоматичного виразу mixed blessing по корпусних прикладах. По-перше, слід зазначити, що саме існування вирази, що об'єднує позитивні і негативні сторони явища, характеризує

прагнення носіїв англійської мови давати збалансовану, неупереджену характеристику подіям і явищам, ухиляючись від категоричних оцінок.

Дослідження конкордансу та корпусна статистика показують, що вираз вживається з дієсловом *to be* без різного роду модифікаторів – *to be a mixed blessing* – менш ніж у 50 % випадків. В інших випадках вираз вживається з різними модифікаторами, які виконують функції зниження категоричності, відходу від відповідальності, підтримки умисної невизначеності. Серед них можна відзначити поєднання з дієсловами, в тому числі і з модальними, також часто виступають в якості засобів хеджингу: *may be, was seen as, appears more of, can be viewed as, has proved, could prove, turned out, to be a rather a mixed blessing*. Найбільш частотними коллокатами вираження є модальні дієслова *may* і *can*, а також *see, consider, prove, feel*. Статистично важливим є кластер *something of a mixed blessing*, випадки градації: *more of I less of a mixed blessing*.

Зайве говорити, що вміння вести цивілізований діалог цінно в будь-якій професійній середовищі. Важливо вміти об'єктивно викладати факти, знижувати категоричність і прямоту умовиводів і висновків в мові іноземною мовою, щоб залишатися в рамках загальноприйнятих норм мовної поведінки. Таким чином, необхідно враховувати результати корпусних досліджень таких щодо нових лексичних засобів, як кластери, які оформляють стратегії хеджингу і тому є важливими інструментами мовного спілкування.

Не менш важливим висновком нашого дослідження явища хеджингу є той факт, що лінгвістичні засоби хеджування в англійській і російській мовах можуть реалізовуватися на різних мовних рівнях, наприклад, на морфологічному рівні в російській мові і на лексичному-в англійському. Це призводить до того, що міжмовні відповідності не формуються автоматично і часто вислизують від уваги комунікантів.

ВИСНОВКИ

Робоче визначення категорії ввічливості - це комплекс мовних індикаторів, набір знаків (кліше, стереотипних фраз), і належне їх граматичне, синтаксичне, лексичне і фонетичне оформлення. Ввічливість в мові є терміном, традиційно використовуваним для позначення різноманітних засобів мовного вираження соціальних відношенні між мовцем, слухачем і людьми, про яких йде мова.

Дотримання принципу ввічливості при формальному і неформальному спілкуванні становить важливу лінгвістичну та соціальну характеристику мовної поведінки. Формульні моделі поведінки відіграють значно більшу, ніж це прийнято вважати, роль. Мета дотримання принципу ввічливості полягає в тому, щоб домогтися максимальної соціальної рівноваги і дружніх відносин.

В англійській мові категорію ввічливості репрезентують граматичні засоби в комплексі з лексичними і синтаксичними.

Основними граматичними засобами слід вважати модальні дієслова та умовний спосіб. Формальні мовні засоби вираження ввічливості характеризуються наявністю повних пропозицій і транспозиції, а неформальні - еліптичними пропозиціями. Важливо відзначити, що найбільшу роль ввічливість грає в ситуаціях прохання та пропозиції, які можуть виражатися як імперативними, так і декларативними пропозиціями. У них завжди використовуються і граматичні, і синтаксичні, і лексичні засоби вираження ввічливості в комплексі.

Список використаної літератури

1. Арутюнова, Н.Д. Типи мовних значень [Текст] / Н.Д. Арутюнова.- Л.: 1988. - 388 с
2. Беліков, В.І. Соціолінгвістика [Текст] / В.І.Беліков, Л.П. Крисін.- М.: Російський гуманітарний університет, 2001. - 436 с.
3. Биковська, С. А. Засоби встановлення мовного контакту в сучасній німецькій мові [Текст] / С.А. Биковська // Актуальні проблеми германського і загального мовознавства.- Тамбов.- Москва: Академія, 2001. - С. 49 - 57.
4. Фон Гумбольдт, В. Зібрання творів, лінгвістика [Текст] / В.фон Гумбольдт.- Москва: Прогрес, 1998. - 400 с.
5. Гак, В.Г. Висловлення і ситуація [Текст] / В.Г.Гак // Проблеми структурної лінгвістики.- М.: Просвещение, 1973. - С. 364-378.
6. Гольдін, В.Є. Йдеться і етикет [Текст] / В.Є. Гольдін.- М.: Просвещение, 1983. - 150 с.
7. Грайс, Г. П. Логіка і мовне спілкування [Текст] / Г.П.Грайс // Нове в зарубіжній лінгвістиці: Зб. статей. Вип. 16. - М.: Прогрес, 1985. - С. 238 241.
8. Гришаєва Л. І. Введення в теорію міжкультурної комунікації [Текст]: уч. сел. для студ. лінгв, факультетів / Л. І.Грішаєва.- М.: Дрофа, 2001. - 110 с.
9. Гудков, Д. Теорія і практика міжкультурної комунікації [Текст] / Гудков Д. М. - М.: Наука, 2003. - 90 с.
10. Гухман, М. М., Лінгвістична теорія Л. Вайсгербера [Текст] / М. М. Гухман / / Питання теорії мови в сучасній зарубіжній лінгвістиці.- М.: Видавництво Московського Університету, 1961. - С. 162 168.

11. Городоцька, Л.А. Стратегії ввічливості в англійській мові в зіставленні з російською [Текст] / Л.А. Городоцька // Росія і Захід: діалог культур. (Матеріали 2-ї міжнародної конференції 28-30 листопада 1995р.).- М.: Академія наук СРСР, 1996. - С. 304-310.
12. Дресслер, В. Синтаксис тексту [Текст] / В. Дресслер // Нове в зарубіжній лінгвістиці.- Вип. 8. - М.: Наука, 1988. - С. 137-145.
13. Зацепіна, Е.А. Лексико-фразеологічна об'єктивація концепту «ввічливість» в російській мові [Текст]: дис. ... Канд. філол. наук / Є. А. Зацепіна.- Воронеж: Супутник +, 2007. - 189 с.
14. Звегинцев, В.А. Пропозиція та її ставлення до мови [Текст] / Звегинцев В.А - М.: Просвещение, 1976. - 306 с.
15. Казаринова, Н.В. Знаки особистих відносин, комунікація і освіта [Текст]: збірник статей / Н.В. Казаринова; ред. С.І. Дудник.- СПб: Санкт-Петербурзьке філософське товариство, 2004. - 105 с.
16. Карасик, В.І. Культурні домінанти в мові [Текст] / В.І. Карасик // Мовна особистість: Культурні концепти.- Волгоград, Архангельськ, 2002. - С. 3-16.
17. Конрад, Р. Питальні пропозиції як непрямі мовні акти [Текст] / Конрад, Р. // Нове в зарубіжній лінгвістиці.- СПб: Лінгвістика, 2002. - Вип. 16. - С. 349-384.
18. Червоних, В. Основи психолінгвістики та теорії комунікації [Текст] - / В. Червоних.- М.: Юрайт, 2001. - 498 с.
19. Ларіна, Т.В. Категорія ввічливості в англійській і російській комунікативних культурах / Т.В.Ларіна.- М.: Академія, 2003. - С. 23-29.
20. Ларіна, Т.В. Концепт «Ввічливість» в комунікативному свідомості росіян і англійців [Текст] / Т.В.Ларина // Człowiek Swiadomosc Komunikacja Internet.- Warszawa, 2004. - С. 284-293.

21. Луцева, О.А. Мовний етикет (категорія ввічливості) і його зміна на стику двох епох (кінець ХІХ - перша чверть ХХ століття) [Текст] / О.А.Луцева.- Таганрог: Вега, 1999. - 210 с.
22. Маслова, В.А. Введення в лінгвокультурології [Текст] / В.А.Маслова.- М.: Академія, 1997. - 206 с.
23. Мильруд, Р.П. Поріг ментальності російських і англійських студентів при зіткненні культур [Текст] / Р.П.Мильруд // Іноземна мова в школі, 1997. - № 4.- С. 17-22.
24. Остін, Дж.Л. Слово як дія [Текст] / Дж.Л.Остін // Нове в зарубіжній лінгвістиці. Вип. 17. Теорія мовних актів.- М: Прогрес, 1986. - С. 22-129.
25. Панкеев, І.А. Енциклопедія етикету [Текст] / І.А. Панкеев.- Москва: Олма-Пресс, 2002. - 384 с.
26. Рашидова, А.Х. Мовні етикетні формули звернення до співрозмовника (на матеріалі російської та англійської мов) [Текст]: автореферат дис. канд. філол. наук / А.Х.Рашидова.- Тюмень: Хорд, 2003. - 20 с.
27. Ратмайр, Ренате. Прагматика вибачення [Текст], / Ренате Ратмайр.-М.: Наука, 2003. - 40 с.
28. Романова, І.А. Концепт «ввічливість» і його об'єктивація в російській мові [Текст] / І.А. Романова // Культура спілкування і її формування.- Воронеж: Супутник +, 2001. - Вип. 8. - С. 95-97.
29. Сепір, Е. Вибрані праці з мовознавства та культурології [Текст] / Е. Сепір.- М.: Прогрес 656, 2002. - С. 38-59.
30. Серль, Дж.Р. Непрямі мовленнєві акти [Текст] / Дж.Р. Серль // Нове в зарубіжній лінгвістиці. Теорія мовних актів.- М.: Прогрес, 1986. - Вип. 17. - С. 195-222.

31. Словник з етики [Текст]: словник / ред. А. А. Гуссейнова і І.С. Кона.- М.: Политиздат, 1975. - С. 221 - 242.
32. Тер-Минасова, С.Г. Мова та міжкультурна комунікація: навчальний посібник / С.Г. Тер-Минасова - М.: Слово / Slovo, 2000. - 624 с.
33. Тирнікова, Н. Г. Російська мовний етикет як один із проявів статусно-рольових відносин (на матеріалі роману А. Н. Толстого «Ходіння по муках») [Текст] / Н. Г. Тирнікова // Філол. етюди.- М, 2001. - Вип. 4. - 265 с.
34. Уорф, Б. Л. Ставлення норм поведінки і мислення до мови [Текст] / Б.Л. Уорф.- М.: Наука, 1960 - Вип. 1. - 187 с.
35. Формановская, Н.І. Мовний етикет і культура спілкування [Текст] / Н.І. Формановская.- М.: ЕКСМО, 1989. - 150 с.
36. Фурманова, В.П. Міжкультурна комунікація та викладання іноземних мов [Текст] / В.П. Фурманов // Росія і Захід: діалог культур. (Матеріали 2-ї міжнародної конференції 28-30 листопада 1995 р.)- М.: Академія, 1996. - С. 236-242.
37. Храковській, В.С. Семантика і типологія імперативу. Російський імператив [Текст] / ВС Храковській, А. П. Володін.- М.: Просвещение, 2003. - 90 с.
38. Щерба, Л.В. Мовна система і мовна діяльність [Текст] / Л.В. Щерба.- М.: Просвещение, 1974. - 428 с.
39. Braun, F. Politeness in language - studies in its history, theory and practice - Watts, RJ, Ide, S., Ehlich, K. / F. Braun // Linguistics.- 1993. - Vol.31 (4).- P. 770-772.
40. Brown, R., Levinson S. Politeness: Some Universals in Language Usage. Cambridge [Text] / R. Brown.- 1978. - P. 28-39.

41. Brown, R. Politeness - some universals of language usage [Text] / RJBrown, S. Levinson // Contemporary Psychology.- 1988. - Vol.33 (9).- P. 749-750.
42. Carrell, P. Politeness - comparing native and non-native judgments / P. Carrell, B. Konneker [Text] // Language Learning.- 1981. - Vol.31 (1).-P. 17-30.
43. Cherry, R. Politeness in written persuasion [Text] / R. Cherry // Journal of Pragmatics.- 1988. - Vol.12 (1).- P. 63-81.
44. Clark, H. Politeness in requests - rejoinder [Text]./H. Clark, D. Schunk // Cognition.- 1981. - Vol.9 (3).- P. 311-315.
45. Clyne, M. Inter-cultural Communication at Work: Cultural Values ??in Discourse [Text] / M. Clyne.- Cambridge, 1994.-P. 134-178.
46. Fraser, C. Crosscultural differences in politeness of excuses [Text] / C. Fraser // Australian Journal of Psychology.- 2002. - Vol.54 (2).- P. 117-117.
47. Goldsmith, D. The impact of politeness and relationship on perceived quality of advice about a problem [Text] / D.Goldsmith, E. MacGeorge // Human Communication Research.- 2000. - Vol.26 (2).- P. 234-263.
48. Harris, S. Being politically impolite: extending politeness theory to adversarial political discourse [Text] / S. Harris // Discourse & Society.- 2001. - Vol.12 (4).- P. 451-472.
49. Kasper, G. Linguistic politeness - current research issues [Text] / G. Kasper // Journal of Pragmatics.- 1990. - Vol.14 (2).- P. 193-218.
50. Lakoff, R.T. The Logic of Politeness or Minding Your P «s and Q» s [Text] / RT Lakoff // Papers from the 9th Regional Meeting, Chicago Linguistic Society. Chicago: Press, 1983. - P. 13-22.
51. Leech, G.N. Principles of Pragmatics [Text] / G.N. Leech.- London, 1983. - 125p.

52. Longman dictionary of contemporary English [Text]: dictionary / Pearson Longman, 2009. - 2082 p.
53. Oxford Dictionary [Text]: dictionary / Franklin Electronics Publisher: Incorporated, 2010. - 1082 p.
54. Robins, L. Confrontation and politeness strategies in physician-patient interactions [Text] / L. Robins, F. Wolf // Social Science & Medicine.- 1988. - Vol.27 (3).- P. 217-221.
55. Rintell, E.M. Language variation and pragmatic ability: the influence of social context on the production of speech acts by second language learners [Text] / EM Rintell.- 1982. - 302c.
56. Spiers, J. The use of face work and politeness theory [Text] / J. Spiers // Qualitative Health Research.- 1998. - Vol. 8 (1).- P. 25-47.